

Soltész Tamás*

Az elzárás büntetőjogi szankciórendszerünkben¹

I. Bevezetés

Az elzárás, mint a személyi szabadság rövidebb ideig tartó elvonásával járó büntetés a 2012. évi C. törvény hatálybalépésével vált újra büntetőjogi szankciórendszerünk részévé.² A büntetőjogászok többsége a szankciónem bevezetését már a megismerhető kódextervezetek napvilágra kerülésének idején is fenntartásokkal fogadta. A főként elméleti szakemberek által megfogalmazott kritikák és elvi állásfoglalások egy évtizeddel ezelőtt körvonalazták a jogintézménnyel kapcsolatos főbb problémákat. Az anyagi jogi szempontból legfontosabb kérdések egyike máig az elzárás büntetőjogi szankciórendszerben elfoglalt helye, illetve a többi büntetéssel, kiváltképp a szabadságvesztéssel való kapcsolata.³

Úgy vélem, az új Btk. hatálybalépése után tíz évvel érdemes újból megvizsgálni az elzárással szemben felmerült problémákat. Munkámban ezért a hazai elmélet és gyakorlat szintéziséből kiindulva, nemzetközi kitekintés alapján igyekszem következtetéseket levonni az elzárás és a szabadságvesztés egymáshoz való viszonyáról, valamint előbbi szankció büntetési rendszerben betöltött szerepéről.

A teljesség igénye miatt elengedhetetlennek tartom a hazai bírói gyakorlatban megjelenő tendenciák elemzését. Az Országos Bírósági Hivatal statisztikai adatai alapján 2013 és 2021 között felnőttkorúakkal szemben összesen 11 754, míg fiatal-

korúakkal szemben 145 esetben szabtak ki elzárás büntetést.⁴ Ezek a számok lehetővé teszik annak vizsgálatát, hogy a praxis miként tekint e régi-új büntetési nemre.

II. Az elzárás és a szabadságvesztés viszonya

A magyar büntetőjog évtizedeken keresztül kizárólag a szabadságvesztést ismerte a személyi szabadság elvonásával járó szankcióként. Miután a jogalkotó úgy döntött, hogy visszavezeti az elzárást a büntető jogkövetkezmények rendszerébe, a jogintézmény leginkább magyarázatra szoruló kérdésévé vált, hogy miért szükséges a szabadságvesztés mellett egy másik személyi szabadság elvonásával járó büntetési nem bevezetése.

1. „A rövid tartamú szabadságvesztés alternatívája”

Európa első kodifikált büntető törvénykönyvei rendszerint ismerték a rövid időre, akár néhány napra is kiszabható szabadságvesztést.⁵ A 19. és 20. század fordulója ugyanakkor e tekintetben is fordulópontra jelentett. A rövid ideig tartó szabadságelvonás negatívumainak felismerését követően Franz von Liszt „keresztshadjáratot” indított az egy évnél rövidebb szabadságvesztések ellen.⁶ E „háború” hatására az utóbbi évtizedek szakirodalma, illetve a témában illetékes nemzetközi szervezetek újra és újra napirendre tűzik a rövid tartamú szabadságvesztést helyettesítő szankciók népszerűsítését.⁷

A magyar jogalkotó szándéka szerint az elzárás a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívája lehet, megfelelően a nemzetközi tendenciáknak és elvárásoknak.⁸

Az alternatív jogkövetkezmények célja azonban összetettebb a hagyományos büntetésekénél. A megtorló jelleg ez esetben kiegészül egyfajta helyreállító funkcióval. A szabadságvesztést helyettesítő megoldások körébe tartoznak a kölcsönös bizalom, illetve együttműködés elvén alapuló, szabadságelvonással nem járó „ambuláns”, valamint közösségi szankciók (pl. a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése, a közérdekű munka, a pénzbüntetés és az intézkedések).⁹ Mindemellert a tágabb ér-

* Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, III. évfolyam, jogász szak.

¹ A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Vö. GÓCZA ÁGNES: Az elzárás mint új büntetési nem a 2012. évi C. törvényben. *Büntetőjogi Szemle* 2016/1–2., 23–26. o., 23. o.; PÁPAI-TARR ÁGNES: A büntetőjogi elzárás büntetésiszabási tapasztalatai. *Jogtudományi Közöny* 2022/3., 104–112. o., 104. o. és TÓTH MIHÁLY: Az új Btk. bölcsőjénél. *Magyar Jog* 2013/9., 525–534. o., 530. o.

³ Vö. AMBRUS ISTVÁN: A szankciós szabályok és a büntetésiszabás néhány dilemmája Magyarországon (2010–2017). *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica* 2018/1. 15–26. o., 18–19. o.; HOLLÁN MIKLÓS: Az új Büntető Törvénykönyv. In: JAKAB ANDRÁS – GAJDUSCHEK GYÖRGY (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2016. 344–384. o., 367–377. o. és TÓTH 2013. 532–533. o.

⁴ OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-bunteteljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2023.08.01.).

⁵ Az európai anakódexnek tekinthető 1810. évi francia Code Pénal hat napban, míg hazánk első büntető törvénykönyve, a Csemegi-kódex egy napban határozta meg a fogházbüntetés generális minimumát.

⁶ SÓS-TÓTH ADRIENN: A rövid tartamú szabadságvesztés dilemmái. *Börtönügyi Szemle* 2006/4., 13–28. o., 13. o.

⁷ PÁPAI-TARR 2022. 104. o.

⁸ KARSAI KRISZTINA (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvből*. Budapest, Wolters Kluwer, 2022. 1224 o., 151. o.

⁹ Az alternatív szankciók irodalma szinte kimeríthetetlen. Példaként áll-

telemben vett alternatív megoldások körébe sorolandó az elektronikus úton felügyelt házi őrizet, továbbá a büntetőeljárás alternatívájaként jelentkező diverzió és mediáció is.¹⁰

Az Európa Tanács R (92) 16. számú ajánlása, az ENSZ és az Európai Unió felfogásához hasonlóan a közösségi jogkövetkezmények feltételeként szabja, hogy azok nem szakíthatják ki a megtévedt bűnelkövetőt a társadalomból, csupán valamilyen feltétel vagy kötelezettség előírásával korlátozhatják a személyi szabadságát.¹¹ A nemzetközi dokumentum által támasztott kritériumoknak megfelelő szankciók ma már Európa legtöbb államában széles körben kerülnek alkalmazásra. A leggyakoribb alternatívák a tradicionális pénzbüntetés és a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés, de a koronavírus-járvány idején több államban népszerűvé vált az elektronikus úton felügyelt házi őrizet is.¹²

A szakirodalom, illetve a fentebb ismertetett nemzetközi tapasztalatok alapján egyet kell értenem azokkal a szerzőkkel, akik arra a következtetésre jutottak, hogy szabadságvesztést helyettesítő szankciónak klasszikus értelemben kizárólag a személyi szabadság elvonásával járó büntetés vagy intézkedés minősülhet.¹³ A magyar büntetőjogban immáron egy évtizede jelen lévő elzárás „genus proximum”-a ugyanakkor a szabadságelvonás. Az elzárás tehát elméleti nézőpontból az alternatív szankciók körén kívül esik.

Nem meglepő ez, hiszen véleményem szerint a magyar törvényhozás az elzárást alapvetően nem klasszikus alternatív büntetésnek szánta. A szankciónem, mint rövid tartamú, végrehajtási körülményeiben enyhébb szabadságelvonás, szabadságvesztés mellett nem szabható ki.¹⁴ Az elzárás kvázi alternatív jellege abban áll, hogy ha az elkövetett bűncselekmény büntetési tételének alsó határa nem éri el az egyévi szabadságvesztést, akkor szabadságvesztés helyett alkalmazható jogkövetkezményként jelentkezik, akár önállóan, akár más büntetéssel együtt is.¹⁵ Ezen túlmenően a büntetések enyhítése esetén is kiszabható az elzárás egyévi szabadságvesztés helyett. A törvény ilyenkor ugyancsak lehetőséget biztosít arra, hogy az elzárás közérdekű munka vagy pénzbüntetés mellett kerüljön alkalmazásra.¹⁶

Jon itt BARABÁS A. TUNDE: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. Budapest, KJK, 2004. 243 o. KEREZSI KLÁRA: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. *Büntetőjogi Kodifikáció* 2001/2., 14–24. o.; KEREZSI KLÁRA: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*. Budapest, Complex, 2006. 303 o. és DETRAZ, STÉPHAN: La notion de peine alternative à l'emprisonnement. *Gazette du Palais* 2016/4., 88–97. o.

¹⁰ Vö. HEARD, CATHERINE: *Alternatives to imprisonment in Europe: A handbook of good practice*. Róma, Antigone Edizioni, 2016. 37 o., 12–37. o.

¹¹ Vö. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (92) 16. számú ajánlása a közösségi szankciók és intézkedések európai szabályairól.

¹² BURCHETT, JULIA – WEYEMBERGH, ANNE – RAMAT, MARTA: *Prisons and detention conditions in the EU*. Brüsszel, Európai Unió, 2023. 119 o., 85–88. o. és RODRIGUES, ANABELA MIRANDA – ANTUNES, MARIA JOÃO – FIDALGO, SÓNIA – HORTA PINTO, INÉS – ISHIY, KARLA TAYUMI: *Non-custodial sanctions and measures in the Member States of the European Union*. Coimbra, University of Coimbra, 2022. 106 o., 54–55. o.

¹³ AMBRUS ISTVÁN: Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System. *Jogelméleti Szemle* 2016/4., 2–10. o., 4. o.; GÓCZA 2016. 23–24. o.; HOLLÁN 2016. 376. o.; KARSAI KRISZTINA – SZOMORA ZSOLT: *Criminal Law in Hungary. Second Edition*. The Netherlands, Wolters Kluwer International, 2015. 248 o., 117. o.; PÁPAI-FARR 2022. 105. o. és TÓTH 2013. 533. o.

¹⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (6) bek. a) pont.

¹⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (4) bek.

¹⁶ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 82. §.

A szankció kvázi alternatív jellege a gyakorlatban általában bevált. A büntetési nem elsődleges alkalmazási körét egyértelműen a szabadságvesztés „helyettesítésére” vonatkozó rendelkezések teremtik meg.¹⁷ A különös részben elzárással fenyegetett bűncselekmények miatt 2013 és 2021 között mindössze nyolc esetben szabták ki a törvény által előírt joghátrányt.¹⁸ Ez a felnőttkorúakkal szemben kiszabott elzárások hozzávetőlegesen 0,07%-át jelenti. A maradék 99,93%, tehát a ténylegesen kiszabott elzárások túlnyomó többsége a büntetés kvázi alternatív funkciójára vonatkozó általános részi szabályok eredménye.

2. Az elzárás mint rövid tartamú szabadságvesztés

Amennyiben elfogadjuk azt az állítást, hogy az elzárás nem lehet a szabadságvesztés klasszikus értelemben vett alternatívája, felmerül a kérdés, hogy minek is minősül ez a régi-új szankciónem. A büntetés egyesek szerint nem szabadságvesztés, „egészen más, rövidebb is, humánusabb is mint a börtön”.¹⁹ Mások ugyanakkor kizárólag formális, jogtechnikai megoldásnak tekintik az elzárás önálló szankcióként történő szabályozását, illetve „címkézési csalást” vélnek felfedezni benne.²⁰ Utóbbi nézőpont képviselői szerint „a rövid tartamú szabadságelvonás szabadságvesztés akkor is, ha másként címkézzük”, az elzárás tehát lényegében rövid ideig tartó szabadságvesztés.²¹

A magyar Btk. szabályozási modellje egyértelműen gyengíti a korábban kialakult egységes szabadságvesztés és differenciált végrehajtás elvét, azon országok megoldásai felé nyitva, amelyek önálló büntetési nemként rendelkeznek a szabadságvesztés, illetve szabadságelvonás különböző változatairól. Büntető törvénykönyvünk továbbra is azt az európai viszonylatban elterjedt szabályozási módot követi, ahol a büntető kódex a szabadságvesztést egységes büntetésként szabályozza, s mindössze a büntetési nem alsó és felső határát rögzíti.²² Az elzárás bevezetésével azonban a jogalkotó egy különálló, időtartama tekintetében eltérő szabadságbüntetési nemet honosított meg, hasonlóan többek között a francia és belga szankciórendszerekhez. Az elzárás tartama ugyanis öt naptól 90 napig, azaz a szabadságvesztés új Btk. által három hónapra emelt generális minimumáig terjedhet,²³ a két legsúlyosabb szankció „genus proximum”-a, az általuk okozott joghátrány viszont megegyezik.²⁴

A rövid tartamú szabadságelvonás körének kiterjesztésére irányuló jogalkotói szándék a hazai kodifikáció idején nem számított egyedülállóan a nemzetközi környezetben. A kétezres évek elején több európai államban is elhalványult a liszti vízió, és a törvényi büntetéssel való fenyegetés szintjén nem érvényesült maradéktalanul a rövid ideig tartó szabadságvesztés vissza-

¹⁷ Karsai 2022. 124–125. o.

¹⁸ OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2023.08.01.).

¹⁹ Tóth 2013. 533. o.

²⁰ Ambrus 2018. 18. o. és Nagy Ferenc: A szabadságelvonással járó szankciónem az új Btk.-ban. *Börtönügyi Szemle* 2014/4., 1–18. o., 11. o.

²¹ Gócza 2016. 24. o.

²² Vö. Nagy Ferenc: A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről rövid hazai áttekintés és nemzetközi kitekintés alapján. *Börtönügyi Szemle* 2005/2., 7–18. o., 7–8. o.

²³ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 46. § (1) bek.

²⁴ Gócza 2016. 24. o.

szorítására, kiiktatására irányuló törekvés.²⁵ A rövid időtartamú szabadságelvonás pozitív megítélése ma is számos fejlett államban érezteti hatását. A szomszédos Ausztriában, valamint Hollandiában napjainkban is egy nap a szabadságvesztés generális minimuma. A hollandoknál népszerű magyarázat szerint a gazdasági növekedés, az emelkedő jólét és a rövidebb munkaidő következtében megmaradó szabadidő elvonása új hátrányokozási lehetőségként jelenik meg, amelynek egyik lehetséges módja a rövid tartamú szabadságelvonás. A skandináv államok ezzel összefüggésben úgy tartják, hogy egy olyan társadalomban, amelyben a lakosság nagy szabadságot élvez, a szabadságelvonással járó büntetés nagyobb „malum”-ként jelentkezik. Az elkövetett bűncselekmény kompenzálására emiatt elegendő a személyi szabadságtól rövidebb időre történő megfosztás is.²⁶ Dániában e felfogásból kiindulva hét nap az általános minimum, Finnország, Norvégia és Svédország büntető törvénykönyve pedig egységesen 14 napban állapítja meg a szabadságvesztés alsó határát. A büntetési nem generális minimuma egyébként meglehetősen eltérően alakul az egyes országokban, de többnyire egy nap és egy hónap között mozog.²⁷ Azokban az államokban pedig, ahol ennél magasabban van meghúzva az alsó határ, rendszerint létezik más formája is a rövid időtartamú szabadságelvonásnak. Spanyolországban például lehetséges az egy naptól hat hónapig terjedő, elektronikusan ellenőrzött házi őrizet „hétvégi elzárásra” történő átváltoztatása. Ha a spanyol bíró a főbüntetesként kiszabott házi őrizetet a törvény rendelkezéseivel összhangban szabadságelvonásra változtatja, az elítéltnék szombaton, vasárnap, illetve ünnepnapokon kell azt letöltenie, a lakóhelyéhez legközelebbi büntetés-végrehajtási intézetben.²⁸

Természetesen a rövid ideig tartó szabadságelvonás negatív hatásai a 21. században sem vesztek a múlt homályába. Az elzárás büntetés hazai bevezetése óta számos írás született, amelyek felhívják a figyelmet a rövid tartam miatt elmaradó javító-nevelő hatásra, valamint az ún. „börtöninfekció” veszélyére.²⁹ A stigmatizáló, személyiségfejlődésre károsan ható jellege miatt a szankciónemet többen a szabadságvesztés lehetséges „előszobájának” tekintik.³⁰

A magyarországi bírói gyakorlatról azonban általánosságban elmondható, hogy az elzárást nem a korábbi rövid tartamú szabadságvesztés alternatívájaként kezeli, hanem lényegében ahhoz hasonló módon és körben alkalmazza. Az 1978. évi IV. törvény utolsó időállapota alapján ugyanis két hónapnál rövidebb szabadságelvonás felnőttkorúakra nem volt kiszabható, az ENSZ-be beolvadó Nemzetközi Büntetőjogi és Büntetés-végrehajtási Bizottság 1948-as, a jelenlegi magyar szabályozással összhangban álló állásfoglalása szerint pedig rövid tartamú szabadságvesztés az, amelynek tartama a három hónapot nem haladja meg.³¹

Az új szankciónem hazai bevezetését követően a praxis fokozatosan távolodott el az angol eredetű „short, sharp shock”³²

felfogástól, a régi Btk. hatálya idején kialakult ítélezési gyakorlat irányába mozdulva el. A bírói gyakorlat ma a személyi szabadság elvonásának csupán néhány napra, kifejezetten sokkhatásként történő alkalmazását szinte teljes mértékben elveti.³³ Az adott évben kiszabott elzárások időtartamának átlaga már 2017-ben és 2018-ban is 60 nap körül mozgott, 2019-ben meghaladta azt, 2021-ben pedig 67,73 napnál tartott.³⁴ Az elzárás büntetéshez kapcsolódó bírói gyakorlatban először 2016-ban kerültek többségbe a 60 napot meghaladó szabadságelvonások, dominanciájuk ezt követően évről évre növekedett. A két hónapot meghaladó szabadságbüntetések 2020 óta már a kiszabott elzárások abszolút többségét jelentik. Ráadásul a bíróságok az utolsó vizsgált évben 554 alkalommal, az összes eset 33,84%-ában szabtak ki 90 napig tartó elzárás büntetést, amely gyakorlatilag a szabadságvesztés generális minimumának felel meg.

	2021		2020		2019		2018		2017		2016		2015		2014		2013	
	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás
5-30 nap	186	11,36%	191	14,57%	371	17,88%	479	23,43%	467	25,48%	378	27,35%	329	33,47%	173	38,70%	19	45,24%
31-60 nap	546	33,35%	448	34,17%	670	32,29%	687	33,61%	609	33,22%	478	34,59%	329	33,47%	152	34,01%	16	38,09%
61-90 nap	905	55,29%	672	51,26%	1034	49,83%	878	42,96%	757	41,30%	526	38,06%	325	33,06%	122	27,29%	7	16,67%
Összesen	1637	100%	1311	100%	2075	100%	2044	100%	1833	100%	1382	100%	983	100%	447	100%	42	100%
<i>Átlag (nap)</i>	<i>67,73</i>		<i>65,10</i>		<i>63,89</i>		<i>59,77</i>		<i>58,27</i>		<i>56,93</i>		<i>53,38</i>		<i>49,01</i>		<i>43,02</i>	

A fiatalokkal szemben kiszabható elzárás legrövidebb tartama három, leghosszabb tartama 30 nap.³⁵ Az ennyire rövid tartamú szabadságelvonás javító, nevelő hatása könnyedén kétségbe vonható,³⁶ így annak a fiatalokkal szemben alkalmazható szankciók céljával való összhangja is kérdéses.³⁷ A praxis ennek ellenére egyfajta különösen rövid tartamú szabadságvesztésként alkalmazza a büntetést fiatalok esetén. Ezt támasztja alá, hogy a 2013-as évet követően egyértelműen túlsúlyba kerültek a 20 napnál hosszabb időre kiszabott elzárások, és a szankciók átlagos tartama a kezdeti 7,33 napról 20 nap fölé emelkedett. A 2021-ben fiatalokkal szemben kiszabott elzárás büntetések fele, azaz nyolcból négy darab tartott 30 napig, vagyis a szankciónem generális maximumáig.

	2021		2020		2019		2018		2017		2016		2015		2014		2013	
	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás
3-10 nap	1	12,50%	0	0,00%	2	11,11%	6	23,08%	7	23,33%	1	3,57%	3	27,27%	0	0,00%	3	100%
11-20 nap	2	25,00%	7	43,75%	4	22,22%	3	11,54%	10	33,33%	4	14,29%	5	45,46%	1	20,00%	0	0,00%
21-30 nap	5	62,50%	9	56,25%	12	66,67%	17	65,38%	13	43,34%	23	82,14%	3	27,27%	4	80,00%	0	0,00%
Összesen	8	100%	16	100%	18	100%	26	100%	30	100%	28	100%	11	100%	5	100%	3	100%
<i>Átlag (nap)</i>	<i>23,13</i>		<i>24,44</i>		<i>24,33</i>		<i>22,27</i>		<i>20,40</i>		<i>26,43</i>		<i>16,55</i>		<i>27,60</i>		<i>7,33</i>	

²⁵ Nagy 2005. 8. o.

²⁶ Góczya 2016. 26. o.

²⁷ Horvátországban például 30 nap az általános alsó határ.

²⁸ Código Penal 37. § <https://www.codigopenalespanol.com/en/codigo-penal-articulo-37/> (letöltve: 2023.10.28.).

²⁹ AMBRUS 2016. 4–5. o. és Góczya 2016. 24–26. o.

³⁰ HOLLÁN 2016. 376–377. o. és TÓTH 2013. 533. o.

³¹ BAGOSSY MÁRIA: Gondolatok a büntetőjogi elzárásról. *Iustum Aequum Salutare* 2020/2., 101–112. o., 106. o.

³² Rövid ideig tartó, szigorú büntetés az elkövető elrettentése érdekében.

GÓCZYA 2016. 26. o.

³³ PÁPAI-TARR 2022. 112. o.

³⁴ OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2023.08.01.).

³⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 111. §.

³⁶ GÓCZYA 2016. 25. o.

³⁷ Vö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 106. § (1) bek.

III.

Az elzárás szerepe a büntetések rendszerében

1. Az erőssorrend és a gyakoriság

A büntető törvénykönyvben felsorolt első négy büntetési nem súlyossági sorrendben került szabályozásra. A Btk.-ban jelenleg a szabadságelvonás jelenti a legnagyobb mértékű beavatkozást az elkövető szabadságjogaiba,³⁸ így az első helyet elfoglaló szabadságvesztéssel rokon elzárás a büntetési nemek katalógusának második legsúlyosabb jogkövetkezménye.³⁹

A törvényben felállított sorrend, illetve a miniszteri indoklás alkalmazhatósági körrel kapcsolatos magyarázata arra enged következtetni, hogy az elzárás büntetés olyan terheltekkel szemben kerülhet kiszabásra, akik a ténylegesen alternatív közérdekű munkát nem tudják (vagy nem akarják) ledolgozni, illetve képtelenek a pénzbüntetés kifizetésére.⁴⁰ Ezt támasztja alá az a 2019-es adatok alapján készült kimutatás is, amelyből megállapítható, hogy az elzárásra ítélték körében erősen felülreprezentáltak a csak általános iskolát végzettek aránya, akiket szintén nagy számmal a szakmunkások követnek.⁴¹

Az egyes szankciók súlyossága azonban nem egyenesen arányos azok előfordulási gyakoriságával. Nemzetközi dokumentumok sokasága rögzíti, hogy a szabadságelvonással járó büntetéseket végső eszköznek kell tekinteni. Az elzárással kapcsolatban említésre méltó, hogy az Európa Tanács R (92) 17. számú ajánlása értelmében az „ultima ratio” elvét különösen a rövid tartamú szabadságelvonás esetén kell szem előtt tartani.⁴²

A magyar bírói gyakorlat a nemzetközi elvárásoknak megfelelő tradicionális alternatív büntetéseket részesíti előnyben, annak ellenére, hogy a Btk. különös részében konkrétan nevesített legenyhébb szankció az elzárás.⁴³ A büntető törvénykönyv általános része ugyanis lehetővé teszi az elzárással büntetendő cselekmények esetén közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, sportrendezvények látogatásától való eltiltás vagy kiutasítás önálló, illetve egymás melletti kiszabását.⁴⁴

A statisztikai adatok szerint a 2021-ben jogerősen befejezett 55 269 büntetőeljárás mindössze 2,96%-ában, 1637 alkalommal szabtak ki elzárást. Ezzel szemben pénzbüntetést 22 299 esetben, az összes büntetőügy 40,35%-ában, közérdekű munkát pedig 7321-szer, ami az esetek 13,25%-a.

³⁸ GÓCZA 2016. 24. o.

³⁹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (1) bek.

⁴⁰ A Részletes Indokolás szerint az elzárás főként azokkal az elkövetőkkel szemben alkalmazható, akikkel szemben szociális, gazdasági, családi vagy életkori viszonyaikra tekintettel más büntetés kiszabása célszerűtlen, illetve az elzárás büntetés hatékonyabban szolgálhatja a speciális prevenciót.

⁴¹ PÁPAI-TARR 2022. 110. o.

⁴² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (92) 17. számú ajánlása a büntetéskiszabás egyöntetűségéről Függelék, B/5. pont.

⁴³ TÓTH 2013. 532.

⁴⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (5) bek.

2. Az együttes büntetéskiszabás

Az elzárás büntetést kizárólag a szabadságvesztés relációjában terheli együttalkalmazási tilalom, tekintettel mindkét jogkövetkezmény szabadságelvonó jellegére. Ez a rendelkezés egyesek szerint a korábban említett „címkezési csalás” kiküszöbölésére hivatott.⁴⁵

Kezdetben többek számára érthetetlennek tűnt, hogy a törvényhozó miért nem zárta ki az elzárás és a közérdekű munka együttes kiszabási lehetőségét is.⁴⁶ A közérdekű munka ugyanis nem vonja el, de korlátozza az elítélt szabadságát a munkavégzés tartamában, emiatt sem szabadságvesztés, sem pedig szabálysértési elzárás mellett nem alkalmazható.⁴⁷ Különösen problémás helyzetet teremt, hogy maximális tartamú, azaz 90 napos elzárás mellett sincs jogszabályi akadály a közérdekű munka elrendelésének, amely ugyanakkor három hónapig tartó (kb. 90 nap) szabadságvesztés mellett nem szabható ki.⁴⁸

A jogirodalomban megjelent álláspont szerint a szabadságvesztés és a közérdekű munka együttes kiszabási tilalmának praktikus indoka, hogy a szabadságvesztés mellett kiszabott munkavégzés végrehajtása rendkívül megnehezülne, a rövidebb tartamú elzárás kitöltését követően ugyanakkor nincs akadály a végrehajtásának.⁴⁹ Ez az állítás önmagában elfogadható, de ellentétben áll a súlyossági sorrend és az indoklás alapján levont következtetéssel, miszerint az elzárás kiszabása azon terhelti körrel szemben célszerű, akik a közérdekű munkát nem képesek, illetve nem akarják elvégezni. Kiváltképp érdekes megoldás továbbá, hogy a tilalom ez okból nem vonatkozik a mindenképp végrehajtandó elzárás büntetésre, miközben a végrehajtásában felfüggeszthető szabadságvesztésre igen.⁵⁰

A praxis immáron évtizedes tapasztalatai azt igazolják, hogy a jogalkotó nem csupán „megfeledezett” a tilalom kimondásáról, hiszen a speciális prevenció érdekében előfordul az elzárás és a közérdekű munka együttes alkalmazása. Az elzárás büntetés mellett kiszabott közérdekű munka büntetések száma évről évre növekvő tendenciát mutat, ám még 2021-ben sem érte el az összes elzárás alkalmazásával végződő büntetőügy 7%-át.

A rövid tartamú szabadságelvonás mellett kiszabható büntetések közül az utóbbi években a járművezetéstől eltiltás került leggyakrabban alkalmazásra, amelyet a közérdekű munka, majd kisebb lemaradással a pénzbüntetés követ. A többi opcionális jogkövetkezmény a vizsgált időszakban mindössze néhány esetben, szórványosan került kiszabásra elzárás mellett.

⁴⁵ AMBRUS 2018. 18. o.

⁴⁶ AMBRUS 2018. 18. o.; NAGY 2014. 12. o. és PÁPAI-TARR 2022. 107.

⁴⁷ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (6) bek. a) pont és 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről 7. § (3) bek.

⁴⁸ KARSAI 2022. 152. o.

⁴⁹ GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – SZÜCS ANDRÁS: A büntetések. In: POLT PÉTER (szerk.): *Új Btk. Kommentár. 2. kötet.* Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013. 231. o., 14. o.

⁵⁰ Külföldi példák sora mutatja, hogy léteznek olyan szabályozási megoldások, melyek a felfüggesztett szabadságvesztést kifejezetten közérdekű munkával kombinálják. Vö. SIPOS FERENC: Munkával kapcsolatos szankciók a magyar büntetőjogban. Budapest, HVG-ORAC, 2019. 376. o.

Az elzárás mellett kiszabott közérdekű munka büntetések száma									
	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	103	68	125	106	98	46	37	22	1
Megoszlás	6,29%	5,19%	6,02%	5,19%	5,35%	3,33%	3,76%	4,92%	2,38%

Az elzárás mellett kiszabott pénzbüntetések száma									
	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	66	57	88	52	64	61	20	9	0
Megoszlás	4,03%	4,35%	4,24%	2,54%	3,49%	4,41%	2,03%	2,01%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott foglalkozástól eltiltások száma									
	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	3	1	0	4	1	1	0	0	0
Megoszlás	0,18%	0,08%	0,00%	0,20%	0,05%	0,07%	0,00%	0,00%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott járművezetéstől eltiltások száma									
	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	234	191	229	213	167	110	73	21	0
Megoszlás	14,29%	14,57%	11,04%	10,42%	9,11%	7,96%	7,43%	4,70%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott kitérítések száma									
	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	1	0	6	0	1	0	0	1	0
Megoszlás	0,06%	0,00%	0,29%	0,00%	0,05%	0,00%	0,00%	0,22%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott sportrendezvények látogatásától való eltiltások száma									
	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	0	0	0	3	1	1	0	0	0
Megoszlás	0,00%	0,00%	0,00%	0,15%	0,05%	0,07%	0,00%	0,00%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott kiutasítások száma									
	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	1	0	3	5	4	0	1	0	0
Megoszlás	0,06%	0,00%	0,14%	0,24%	0,22%	0,00%	0,10%	0,00%	0,00%

IV. Összegzés

Az elzárás a magyar büntetési rendszer szabadságvesztést követő, második legsúlyosabb büntetési neme, s egyben a büntető törvénykönyv különös részében megjelenő legenyhébb jogkövetkezmény. A büntetés klasszikus értelemben nem te-

kinthető alternatív jogkövetkezménynek, emiatt az összes büntetőügy viszonylatában elenyésző mértékben kerül kiszabásra, hiszen az elzárással fenyegetett, csekély súlyú bűncselekmények esetén a praxis előnyben részesíti a szabadságelvonnással nem járó büntetések kiszabását.

Az elzárás gyakorlati alkalmazási körét ugyanakkor főként a szankció sajátos, kvázi alternatív jellege teremti meg, ugyanis az elzárással fenyegetett bűncselekmények elkövetőivel szemben a bíróságok ritkán alkalmazzák a törvény által előírányzott szankciót. A büntetési nem szabadságvesztést „helyettesítő” jellege tehát ilyen értelemben általában bevált.

Az elzárás és a szabadságvesztés relációjában elmondható, hogy a jogtechnikai értelemben egymástól független büntetések lényeges tartalma megegyezik, és az elzárásra mind az elmélet, mind a bírói gyakorlat általában rövid tartamú szabadságvesztésként tekint. Utóbbi napjainkban is jellemzően a korábbi rövid tartamú szabadságvesztéshez hasonló időtartamra (60–90 napra) szabja ki a jogalkotó által alternatív szankciónak szánt büntetést.

A törvényhozó által megteremtett lehetőséggel, miszerint elzárás mellett a szabadságvesztést leszámítva bármely büntetés kiszabható, meglehetősen ritkán élnek a gyakorlati szakemberek. Ennek oka, hogy az indokolás által említett elkövetői kör esetén a közérdekű munka végrehajtása és a pénzbüntetés behajtása különféle nehézségekbe ütközne, a többi jogkövetkezmény pedig szinte kizárólag az egyéniesítést hivatott szolgálni, ezért speciális alkalmazási feltételekkel rendelkezik. Utóbbiak tehát csak a törvényben meghatározott esetekben lennének kiszabhatók, amelyek azonban jellemzően nem állnak fenn a jogerős büntetőeljárások eredményeként elzárásra ítélt elkövetők esetén.